

شماره: م/ب/۱۵۴۸

تاریخ: ۱۳۸۶/۴/۱۹

«بسمه تعالی»

جهت اطلاع کلیه مدیران عامل محترم بانک‌های دولتی، غیردولتی، شرکت دولتی پست بانک و

موسسه اعتباری توسعه ارسال گردید

با احترام؛

همان‌گونه که استحضار دارند یکی از چالش‌های فرا روی بانک‌ها و موسسات اعتباری، شناسایی انواع مخاطرات و کنترل بهینه آنها است به گونه‌ای که همواره این اطمینان حاصل شود این موسسات با کارآمدی هرچه بیشتر، به جریان سیال گردش وجوه و اعتبارات در بخش‌های مختلف اقتصادی یاری رسانده، نقشی متناسب با جایگاه خود در اقتصاد ایفا می‌نمایند. در این میان ریسک اعتباری از جایگاه خاصی برخوردار است که پایش و نظارت ویژه‌ای را ایجاب می‌کند.

اگرچه ماهیت فعالیت‌های بانکی و ترکیب خدمات ارائه شده از سوی بانک‌ها و موسسات اعتباری به گونه‌ای است که از تسهیلات اعطایی به عنوان اصلی‌ترین منشاء ایجاد ریسک اعتباری یاد می‌شود لیکن مدیریت موثر این ریسک مستلزم توجه به دیگر زمینه‌های بروز آن یعنی تعهدات، سرمایه‌گذاری‌ها، معاملات و ... نیز می‌باشد. از این رو و به منظور حفظ اثربخشی، کارایی و جامعیت نظام مدیریت ریسک اعتباری، لازم است به ابعاد و جوانب مختلف این ریسک توجه کافی مبذول داشته، تدابیر لازم برای مدیریت هر یک از اجزا و نیز کلیت آن اندیشیده شود. نظر به اهمیت و لزوم برخورداری بانک‌ها و موسسات اعتباری کشور از نظام مناسبی برای مدیریت اثربخش ریسک اعتباری، به پیوست "مجموعه رهنمودهایی برای مدیریت موثر ریسک اعتباری" جهت اجرا و فراهم‌سازی بستر لازم برای مدیریت موثر این ریسک ابلاغ می‌گردد. در این خصوص لازم است بانک‌ها و موسسات اعتباری غیربانکی، با طراحی سازمان مناسب و تمهید ساز و کارهای اجرایی لازم، زمینه اجرای موثر این بخشنامه را فراهم آورده، بر حسن اجرای آن نظارت دقیق و مستمر نمایند. خاطرنشان می‌سازد مجموعه پیوست، چارچوبی

کلی برای مدیریت ریسک اعتباری تلقی می‌شود و از این‌رو لازم است بانک‌ها و موسسات اعتباری غیربانکی نسبت به توسعه و تعمیق موضوعات این مجموعه در واحدهای مربوط اهتمام ورزند.

با عنایت به مراتب فوق، خواهشمند است دستور فرمایند مجموعه پیوست - پس از اتخاذ تدابیر لازم در سطوح هیات مدیره و مدیریت ارشد - به تمامی واحدهای ذی‌ربط آن بانک / موسسه ابلاغ شده، بر حسن اجرای آن نظارت شود. /ص

اداره مطالعات و مقررات بانکی

صدیقه رهبر شمس کار

۳۸۳۱-۳

حمید تهرانفر

۳۸۱۶

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

مدیریت کل نظارت بر بانکها و موسسات اعتباری

مجموعه رهنمودهایی

برای

”مدیریت مؤثر ریسک اعتباری“

فهرست

۱- اهداف

۲- تعاریف

۳- چارچوب مدیریت ریسک اعتباری

۳-۱- نظارت هیات مدیره و مدیریت ارشد

۳-۲- ساختار سازمانی

۳-۳- نظام‌ها و رویه‌ها

- ارابه خدمات اعتباری
- تعیین حدود
- شیوه اداره امور اعتباری
- اندازه‌گیری ریسک اعتباری
- کنترل و پایش ریسک اعتباری
- شاخص‌های اصلی تبیین کیفیت اعتباری طرف‌های مقابل
- بررسی ریسک
- تفویض اختیارات
- مدیریت تسهیلات غیرجاری

پیوست شماره ۱: جایگاه کمیته عالی مدیریت ریسک

پیوست شماره ۲: اعتبارسنجی از طریق رتبه‌بندی

۱- اعتبارسنجی از طریق رتبه‌بندی داخلی

۱-۱- پیش‌شرط‌های اولیه برای طراحی یک سیستم رتبه‌بندی کارآمد

۲-۱- طراحی عملیاتی سیستم رتبه‌بندی داخلی

❖ آستانه برای رتبه‌بندی منابع در معرض ریسک اعتباری

❖ تعیین واحد مسئول رتبه‌بندی

❖ بازنگری کارکرد سیستم رتبه‌بندی

۳-۱- شیوه تعیین رتبه

۴-۱- پایش رتبه‌ها و بازنگری آنها

۲- اعتبار سنجی از طریق موسسات رتبه‌بندی مستقل

بسمه تعالی

**مجموعه رهنمودهایی
برای
مدیریت مؤثر ریسک اعتباری**

۱- اهداف

در اجرای مؤثر بند الف از ماده ۱۰ قانون پولی و بانکی کشور و نیز بندهای ۲ و ۶ ماده ۲ قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره)، مصوب شهریور ماه ۱۳۶۲ و به منظور کمک به حفظ ثبات مالی شبکه بانکی کشور و تسهیل گردش مؤثر و کارآمد وجوه و اعتبارات - به ترتیبی که بازگشت منابع و تحصیل منافع حاصل از خدمات اعتباری ارایه شده، به حداکثر مطلوب افزایش یابد - "مجموعه رهنمودهایی برای مدیریت مؤثر ریسک اعتباری" که از این پس "رهنمود" نامیده می‌شود، تدوین می‌گردد.

۲- تعاریف

گستره شمول تعاریف ذیل، محدود به این رهنمود می‌باشد:

۱-۲- موسسه اعتباری: بانک یا موسسه اعتباری غیربانکی است که تحت عناوین

مذکور از بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مجوز دریافت نموده،

تحت نظارت این بانک قرار دارد.

۲-۲- مدیریت ارشد: اعضای هیات عامل / مدیرعامل و آن گروه از کارکنان ارشد

موسسه اعتباری است که مستقیماً زیرنظر هریک از اعضای هیات

عامل/ مدیرعامل قرار داشته، مسئولیت اجرای استراتژی‌ها و

سیاست‌های مصوب هیات مدیره یا هیات عامل را حسب مورد برعهده

دارند.

۳-۲- خدمات اعتباری: در این چارچوب، آن گروه از خدمات بانکی است که به موجب آن‌ها، موسسه اعتباری بخشی از منابع در اختیار خود را برای تامین نیازهای مالی طرف مقابل تخصیص داده، یا برای خود تعهد ایجاد می‌نماید.

۴-۲- طرف مقابل: شخص / اشخاصی (اعم از حقیقی و حقوقی) که به موجب استفاده از خدمات اعتباری به طور مستقیم یا غیرمستقیم به موسسه اعتباری متعهد می‌شود/ می‌شوند.

موارد ذیل از جمله مصادیق طرف مقابل محسوب می‌شوند:

- ۱- دریافت کنندگان خدمات اعتباری (تعهد مستقیم)
- ۲- شخص / اشخاصی که بخشی یا تمامی تعهدات دریافت کنندگان خدمات اعتباری را تعهد یا تضمین می‌کند/ می‌کنند. (تعهد غیرمستقیم)
- ۳- سایر موارد مانند مدیر شرکت مدنی و همچنین مدیون اصلی در اسناد خرید دین.

۵-۲- قصور: عدم ایفای به موقع تمام یا قسمتی از تعهدات ناشی از دریافت خدمات اعتباری، توسط طرف مقابل (به دلایلی همچون عدم تمایل، عدم توانایی مالی، وجود موانع درانجام تسویه و ...)

۶-۲- ریسک اعتباری: احتمال بروز زیان ناشی از قصور.

۷-۲- منابع در معرض ریسک اعتباری: شامل آن بخش از ارقام بالای خط و زیر خط ترازنامه است که در معرض ریسک اعتباری قرار دارند. موارد زیر از جمله مصادیق این منابع محسوب می‌شوند:

- مطالبات از اشخاص؛
- مطالبات از موسسات اعتباری شامل سپرده‌ها و تسهیلات؛
- تسهیلات اعطایی از محل حساب ذخیره ارزی و یا از محل منابع خارجی (اعم از کوتاه‌مدت و بلندمدت)؛
- خرید دین و اسناد تنزیل شده مدت‌دار؛

- اوراق مشارکت و سایر اوراق بهادار منتشره توسط شرکت‌ها؛
- اوراق بهادار خارجی (از جمله اوراق قرضه، سهام، مشارکت‌های خارجی و ...)
- اعتبارات اسنادی تایید شده توسط موسسه اعتباری؛
- حساب بدهکاران موقت؛
- بدهکاران بابت اعتبارات اسنادی، ضمانت‌نامه‌ها و حساب کارت‌های اعتباری پرداخت شده؛
- تعهدات ناشی از قبولی بروات اسنادی مدت‌دار؛
- تعهدات موسسه اعتباری بابت صدور ضمانت‌نامه‌ها و کارت‌های اعتباری، ظهورنویسی اسناد تعهدآور، گشایش اعتبارات اسنادی ریالی و ارزی و تضمین اوراق مشارکت.

تبصره: برای محاسبه منابع در معرض ریسک اعتباری انجام اقدامات ذیل الزامی است:

- کسر وثایق مذکور در بند الف ماده ۲ "آیین‌نامه صدور ضمانت‌نامه و ظهورنویسی از طرف بانک‌ها" از تعهدات (موضوع بخشنامه شماره مب/۵۵۸ مورخ ۱۳/۵/۱۳۸۱)؛
 - کسر سود سال‌های آینده، وجوه دریافتی مضاربه و حساب مشترک مشارکت مدنی از مبلغ تسهیلات مذکور؛
 - کسر هرگونه پیش‌دریافت نقدی بابت تعهدات.
- لازم است هزینه‌های پیگیری وصول تسهیلات غیرجاری در محاسبه ریسک اعتباری منظور شود.

۸-۲- سید اعتباری کل: منابع در معرض ریسک اعتباری بر اساس معیارها و ویژگی‌های تعریف شده از سوی موسسه اعتباری، در مجموعه‌هایی

تحت عنوان سبد گروه‌بندی می‌گردد. مجموعه تمامی این سبدها که شامل "سبد اعتباری تسهیلات"، "سبد اعتباری تعهدات"، "سبد اعتباری سرمایه‌گذاری‌ها"، "سبد اعتباری معاملات" و ... می‌باشد، مجموعه‌ای تحت عنوان "سبد اعتباری کل" را تشکیل می‌دهد.

۹-۲- مدیریت ریسک اعتباری: عبارت است از فرآیند شناسایی، ارزیابی، تجزیه و تحلیل و واکنش مناسب نسبت به ریسک اعتباری و نیز نظارت مستمر بر آن‌ها با توجه به شرایط متغیر محیطی (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، تکنولوژیک و ...).

۱۰-۲- اعتبارسنجی: فرآیندی است که به کمک آن، میزان توانایی اشخاص برای ایفای تعهداتشان تعیین می‌شود. رتبه‌بندی اشخاص حقوقی یکی از مصادیق اعتبار سنجی محسوب می‌گردد.

۱۱-۲- رتبه‌بندی اعتباری: فرآیندی است که با استفاده از اطلاعات کمی و کیفی و بر اساس یک متدولوژی تعریف شده، توانایی اشخاص حقوقی را برای ایفای به موقع تعهداتشان در قالب نمادهایی (مثلاً اعداد و یا حروف) مشخص می‌نماید.

۱۲-۲- سیستم رتبه‌بندی اعتباری: مجموعه‌ای از روش‌ها، فرآیندها، کنترل‌ها و گردآوری داده‌ها و سیستم‌های فن‌آوری اطلاعات است که به کمک آن، ریسک اعتباری ارزیابی می‌شود.

۱۳-۲- تسهیلات غیر جاری: تسهیلات مربوط به طبقات سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول (موضوع ماده ۲ بخشنامه شماره ۲۸۲۳ مورخ ۱۳۸۵/۱۲/۵ "دستورالعمل طبقه‌بندی دارایی‌های موسسات اعتباری"، مصوبات یک هزار و هفتاد و چهارمین و یک‌هزار و هفتاد و هفتمین جلسه مورخ ۱۳۸۵/۱۰/۹ و ۱۳۸۵/۱۱/۲۸ شورای پول و اعتبار).

۳- چارچوب مدیریت ریسک اعتباری

چارچوب ذیل برای مدیریت ریسک اعتباری توصیه می‌شود:

۳-۱- نظارت هیات مدیره و مدیریت ارشد؛

۳-۲- ساختار سازمانی؛

۳-۳- نظام‌ها و رویه‌ها برای شناسایی، پذیرش، اندازه‌گیری، نظارت و کنترل ریسک اعتباری.

۳-۱- نظارت هیات مدیره و مدیریت ارشد

۳-۱-۱- هیات مدیره موظف است در چارچوب استراتژی کلی موسسه اعتباری،

راهبردها و سیاست‌های مهم ریسک اعتباری و نیز شیوه مدیریت آن را

تصویب نماید. زمانی که استراتژی کلی موسسه اعتباری - با هدف به

هنگام نمودن - مورد تجدید نظر قرار می‌گیرد لازم است راهبردها و

سیاست‌های ریسک اعتباری نیز به تبع آن مورد بازنگری قرار گیرند.

مسئولیت‌های هیات مدیره و مدیریت ارشد در رابطه با مدیریت ریسک

اعتباری شامل موارد زیر است:

۳-۱-۱-۱- تعیین میزان تحمل ریسک اعتباری از سوی موسسه؛

۳-۱-۱-۲- حصول اطمینان از اینکه مقدار منابع در معرض ریسک

اعتباری، در سطحی قابل قبول و متناسب با سرمایه پایه

(موضوع یک هزار و سیزدهمین جلسه مورخ ۱۳۸۲/۱۰/۲۷

شورای پول و اعتبار و بخشنامه شماره م/۱۹۱۱ مورخ

۱۳۸۲/۱۱/۱۶ بانک مرکزی ج.ا.ا) موسسه اعتباری است؛

۳-۱-۱-۳- حصول اطمینان از اینکه مدیریت ارشد و نیز تمامی

افراد که مسئول مدیریت ریسک اعتباری هستند از تجربه و

دانش کافی برای انجام وظایف محوله برخوردارند؛

۴-۱-۱-۳- حصول اطمینان از اینکه موسسه اعتباری اصول مناسبی را

به کار می‌گیرد تا شناسایی، اندازه‌گیری، نظارت و کنترل

ریسک اعتباری را تسهیل نماید؛

۵-۱-۱-۳- حصول اطمینان از اینکه برای مدیریت ریسک اعتباری،

برنامه‌ها و رویه‌های مناسبی وجود دارد؛

۲-۱-۳- مهمترین هدف استراتژی اعتباری موسسه، تعیین میزان ریسک‌پذیری

آن می‌باشد. پس از این مرحله، موسسه اعتباری می‌بایست برنامه‌ای را

تدوین نماید که براساس آن، ضمن حفظ ریسک اعتباری ناشی از

منابع در معرض ریسک، در چارچوب از پیش تعیین شده، بازگشت

منابع و تحصیل منافع حاصل از خدمات اعتباری ارایه شده، بهینه شود.

از این رو، استراتژی ریسک اعتباری موسسه می‌بایست موارد زیر را

در بر گیرد:

۱-۲-۱-۳- برنامه موسسه اعتباری در زمینه‌ی ارایه خدمات اعتباری،

بر اساس نوع طرف‌های مقابل و خدمات مختلف، بخش‌های

اقتصادی، مکان جغرافیایی، نوع پول و سررسید آن‌ها؛

۲-۲-۱-۳- بازار هدف در هر یک از زیربخش‌های صنعت طرف‌های

مقابل، تعیین سطح مطلوب برای تمرکز یا تنوع آن‌ها؛

۳-۲-۱-۳- استراتژی قیمت‌گذاری (شیوه تعیین نرخ سود خدمات

اعتباری) در چارچوب سیاست‌های مصوب مراجع ذی‌ربط و با

منظور نمودن عواملی مانند هزینه‌های تمام شده (شامل

هزینه‌های سرمایه‌ای و ریسک)، رقابت و ...

۳-۱-۳- موسسه اعتباری می‌بایست هنگام تدوین استراتژی ریسک اعتباری،

ویژگی‌های بازار هدف خود را مدنظر قرار دهد. لازم است رویه‌های

اعتباری به گونه‌ای طراحی شوند که موسسه اعتباری با دریافت

اطلاعات کافی از طرف مقابل و آگاهی از وضعیت اعتباری، صلاحیت و سوابق کاری، به شناخت کاملی از وی دست یابد.

۳-۱-۴- استراتژی ریسک اعتباری می‌بایست از پویایی لازم برخوردار بوده، تبعات و اثرات چرخه‌های اقتصادی را بر ترکیب و کیفیت سبد اعتباری کل مدنظر قرار دهد و در صورت لزوم، به طور دوره‌ای مورد بازبینی و اصلاح قرار گیرد.

۳-۱-۵- لازم است مدیریت ارشد/کمیته عالی مدیریت ریسک به عنوان بخشی از چارچوب کلی مدیریت ریسک اعتباری، سیاست‌های اعتباری و رویه‌های اداره امور آن‌ها را ایجاد نموده و گسترش دهد و نیز به تصویب هیات مدیره برساند. (جایگاه کمیته عالی مدیریت ریسک به شرح پیوست شماره ۱ می‌باشد). این سیاست‌ها و رویه‌ها می‌بایست به گونه‌ای تدوین شوند که در مورد انواع منابع در معرض ریسک اعتباری به کارکنان رهنمود کافی ارائه نمایند و حداقل موارد ذیل را در بر گیرند:

۳-۱-۵-۱- فرآیند رسمی و مشروح اعتبارسنجی؛

۳-۱-۵-۲- اختیار تصویب منابع در معرض ریسک اعتباری در سطوح مختلف سلسله مراتب موسسه اعتباری به طوری که موارد خارج از حدود مقرر هر سطح، جهت تصمیم‌گیری به سطح ذی‌ربط آن ارجاع داده شود؛

۳-۱-۵-۳- شناسایی، اندازه‌گیری، نظارت و کنترل ریسک اعتباری؛

۳-۱-۵-۴- معیارهای پذیرش ریسک اعتباری؛

۳-۱-۵-۵- ارائه خدمات اعتباری و تسویه آن‌ها و نیز مدیریت و مستندسازی رویه‌های مذکور؛

۳-۱-۵-۶- وظایف و مسئولیت‌های کارکنان و واحدهای مرتبط با منابع در معرض ریسک اعتباری و نحوه مدیریت آن‌ها؛

۳-۱-۵-۷- رهنمودهای لازم برای مدیریت تسهیلات غیرجاری.

۶-۱-۳- حفظ اثربخشی سیاست‌های مذکور مستلزم برخورداری آن‌ها از شفافیت لازم و ابلاغ آن‌ها به تمامی سطوح کارکنان است. علاوه بر این، هر گونه انحراف/استثنای قابل ملاحظه از این سیاست‌ها، باید به اطلاع مدیریت ارشد/ هیات مدیره رسانیده شود و اقدامات اصلاحی لازم (برای تطبیق با حدود مقرر) انجام شود. حصول اطمینان از اجرای مؤثر این سیاست‌ها، بر عهده مدیریت ارشد است.

۲-۳- ساختار سازمانی

۱-۲-۳- به منظور کنترل و پایش این موضوع که منابع در معرض ریسک اعتباری در چارچوب معیارها و حدود مصوب هیأت مدیره قرار دارد و نیز برای تسهیل نظارت موثر بر مدیریت ریسک اعتباری و حسن اجرای آن در فرایندهای کنترلی ذیربط، لازم است هیأت مدیره، واحدهای اجرایی مدیریت ریسک اعتباری را متناسب با اندازه، پیچیدگی و تنوع فعالیت‌های موسسه اعتباری ایجاد نماید.

۲-۲-۳- به منظور بررسی موارد مرتبط با مدیریت ریسک اعتباری، کمیته عالی مدیریت ریسک (موضوع پیوست شماره ۲ بخشنامه شماره م/۱۱۷۲ مورخ ۱۳۸۶/۳/۳۱ بانک مرکزی "رهنمودهایی برای نظام مؤثر کنترل داخلی در موسسات اعتباری") می‌تواند کمیته‌ای تحت عنوان "کمیته فرعی ریسک اعتباری" ایجاد نماید.

۱-۲-۲-۳- توصیه می‌شود افراد زیر در کمیته فرعی ریسک اعتباری عضویت داشته باشند (پیوست شماره ۱):

- ❖ رئیس واحد مدیریت ریسک اعتباری؛
- ❖ رئیس واحد اعتبارات؛
- ❖ رئیس واحد سرمایه‌گذاری؛
- ❖ رئیس واحد مرتبط با مدیریت نقدینگی (خزانه) موسسه اعتباری.

۲-۲-۳- کمیته ریسک اعتباری در راستای پاسخگویی به کمیته

عالی مدیریت ریسک وظایف زیر را بر عهده دارد:

❖ نظارت بر ریسک اعتباری در تمامی سطوح موسسه اعتباری و

حصول اطمینان از رعایت حدود مصوب هیأت مدیره؛

❖ ارائه پیشنهاد خط‌مشی‌های شفاف به کمیته عالی مدیریت

ریسک در مورد معیارهای لازم برای ارائه طرح‌های اعتباری،

قراردادهای مالی و استانداردهای اعتبارسنجی، جهت تصویب

در هیأت مدیره؛

❖ ارائه پیشنهاد به کمیته عالی مدیریت ریسک در خصوص

تفویض اختیارات لازم در موارد زیر:

• تعیین حدود اختیارات سطوح مختلف، جهت تصویب منابع

در معرض ریسک اعتباری؛

• تعیین حدود احتیاطی مربوط به منابع حائز اهمیت در

معرض ریسک اعتباری؛

• تعیین معیارهای لازم برای وثایق دریافتی بابت ارائه

خدمات اعتباری، نحوه مدیریت سبد اعتباری کل، ساز و کار

بررسی تسهیلات و تعهدات، تمرکز ریسک اعتباری،

نظارت و ارزیابی ریسک اعتباری، ذخیره‌گیری، رعایت

ضوابط نظارتی/قانونی و غیره.

۳-۲-۳- به منظور حفظ انضباط اعتباری و تفکیک وظایف اجرایی از نظارتی،

لازم است واحد مستقلی بر عملکرد واحد اعتبارات نظارت نماید.

وظایف عمده واحد نظارتی یادشده عبارت است از:

❖ تدوین خط‌مشی‌های اعتباری؛

❖ تعیین حدود اعتباری؛

❖ پایش مقدار منابع در معرض ریسک اعتباری و مواردی که براساس مصوبات هیأت مدیره یا خط‌مشی‌های سازمانی، استثنائاً" حدود مقرر شده توسط هیأت مدیره نادیده گرفته می‌شود؛

❖ بازبینی مستندات و نظارت بر آن‌ها؛

سطح سازمانی چنین واحدی با توجه به اندازه و وسعت فعالیت تجاری موسسه اعتباری تعیین می‌شود.

۴-۲-۳- به منظور مدیریت مؤثر ریسک اعتباری، لازم است موسسه اعتباری در زیرمجموعه واحد اجرایی مدیریت ریسک، واحدی را تحت عنوان "واحد مدیریت ریسک اعتباری (پیوست شماره ۱)" ایجاد نماید. عمده وظایف واحد مذکور به شرح ذیل می‌باشد:

❖ پیگیری اجرای سیاست‌ها و حدود احتیاطی مقرر از سوی هیأت مدیره در زمینه ریسک اعتباری و حصول اطمینان از رعایت چارچوب‌های تعیین شده؛

❖ ایجاد نظام‌ها و رویه‌های مرتبط با شناسایی ریسک، نظام اطلاعات مدیریت، پایش کیفیت سبد اعتباری کل و ایجاد نظامی برای آرایه هشدارهای اولیه و نیز اصلاح به موقع نارسایی‌ها، به محض شناسایی آن‌ها؛

❖ انجام مطالعات جامع محیطی و ارزیابی‌های کافی، به منظور آزمون سطح برگشت‌پذیری منابع در معرض ریسک سبد اعتباری کل.

۳-۳- نظام‌ها و رویه‌ها (برای شناسایی، پذیرش، اندازه‌گیری، نظارت و کنترل ریسک

اعتباری)

• آرایه خدمات اعتباری

۱-۳-۳- آرایه خدمات اعتباری، تعیین و افزایش حدود اعتباری می‌بایست

براساس ضوابط و معیارهایی باشند که به وضوح تبیین شده‌اند.

۲-۳-۳- لازم است ارایه خدمات اعتباری، در چارچوب استراتژی اعتباری

موسسه و در بازارهای هدف تعیین شده انجام شود.

۳-۳-۳- لازم است موسسه پیش از ارایه هر گونه خدمات اعتباری، وضعیت

ریسک طرف مقابل و نیز ریسک خدماتی را که قصد ارایه آن‌ها را دارد،

مورد ارزیابی قرار دهد. این ارزیابی می‌بایست حداقل موارد ذیل را در

برگیرد:

❖ وضعیت کلان اقتصادی و صنعت دریافت‌کننده خدمات اعتباری؛

❖ هدف از دریافت خدمات اعتباری و حصول اطمینان از توان

طرف مقابل برای اجرای شرایط قرارداد از جمله بازپرداخت به

موقع اقساط؛

❖ بررسی سوابق طرف‌های مقابل، به ویژه در زمینه میزان

پایبندی آن‌ها به شرایط قراردادهای پیشین؛

❖ بررسی شرایط قرارداد؛

❖ کفایت وثایق دریافتی و قابلیت به اجرا گذاشتن آن‌ها؛

❖ دریافت تاییدیه از سطوح ذی‌ربط در موسسه اعتباری.

تبصره - به منظور افزایش دقت اعتبارسنجی، در مواردی که طرف

مقابل مالک مجموعه‌ای از شرکت‌ها است، موسسه اعتباری باید ضمن

شناسایی شرکت‌های ذینفع، ارزیابی اعتباری را بر مبنای

گروهی/تلفیقی انجام دهد.

۴-۳-۳- در تعیین شرایط کلی ارایه خدمات اعتباری (از جمله شرایط اعطا و

بازپرداخت و ...) لازم است وضعیت جریان نقدی، زمان‌بندی آن،

شرایط مالی متقاضی و هدف از درخواست خدمات اعتباری، مورد

ارزیابی قرار گیرد. در فرآیند ارایه خدمات اعتباری، ضروری است به

هزینه‌های ناشی از ریسک در برابر منافع حاصل از آن توجه شده،

تمامی هزینه‌های ضمنی ارایه آن خدمات در محاسبات منظور شود.

۳-۳-۵- موسسه اعتباری باید اطمینان حاصل نماید که خدمات اعتباری ارائه شده به طرف مقابل عیناً برای همان هدف اعلام شده در قرارداد مورد استفاده قرار می‌گیرد. در صورت نقض مفاد قرارداد در این زمینه، ضروری است به محض اطلاع از وقوع تخلف - علاوه بر انجام اقدامات لازم - اعتبارسنجی طرف مقابل نیز مورد تجدیدنظر قرار گیرد.

۳-۳-۶- در مورد آن گروه از خدمات اعتباری که به صورت سندیکایی و کنسرسیومی ارائه می‌شوند، اگرچه تجزیه و تحلیل و ارزیابی وضعیت اعتباری طرف مقابل عمدتاً بر عهده موسسه اعتباری عامل می‌باشد، لیکن ضروری است دیگر موسسات اعتباری شرکت‌کننده در سندیکا یا کنسرسیوم - به طور مستقل - از مناسب بودن اعتبارسنجی بانک عامل اطمینان حاصل کنند.

۳-۳-۷- با تاکید بر اهمیت نقش وثیقه، لازم است حسن شهرت و اعتبار طرف مقابل در بازار و توانایی وی در ایفای تعهدات نیز مورد بررسی قرار گیرد.

۳-۳-۸- در مورد متقاضیان جدید دریافت خدمات اعتباری، علاوه بر موارد مذکور، لازم است اهلیت قانونی و درستکاری آن‌ها مورد ارزیابی قرار گیرد.

• تعیین حدود

موسسه اعتباری می‌تواند برای ارائه خدمات اعتباری به مشتریان، ضمن رعایت حدود و ضوابط مقرر بانک مرکزی ج.ا.ا، محدودیت‌های دیگری را نیز وضع نماید.

۳-۳-۹- برای ارائه خدمات اعتباری به یک گیرنده منفرد و یا گروهی از گیرندگان مرتبط، موسسه اعتباری می‌تواند حدودی را

با توجه به موارد ذیل تعیین نماید:

- میزان تحمل ریسک اعتباری موسسه؛
- شرایط اقتصادی؛
- توان بازپرداخت طرف مقابل؛
- نیاز واقعی طرف مقابل.

۳-۳-۱۰- به منظور پیشگیری از ریسک تمرکز، موسسه اعتباری می تواند

حدودی را برای مناطق جغرافیایی، بخش های اقتصادی، صنایع خاص و

همچنین فعالیت ها و خدمات بانکی خود تعیین نماید.

۳-۳-۱۱- در صورتی که متقاضی بخواهد بیش از سقف اعتباری خود (سقف

مصوب هیات مدیره موسسه اعتباری)، خدمات اعتباری دریافت نماید و

بدین منظور، مایل به استفاده از توان اعتباری شرکت های مرتبط باشد،

لازم است موسسه اعتباری توافق های به عمل آمده بین اشخاص

فوق الذکر را مورد بررسی قرار دهد و در صورت لزوم - درخصوص

مبالغ قابل توجه و یا درخواست های مکرر - حدود خاصی را تعیین

نماید.

۳-۳-۱۲- لازم است حدود اعتباری حداقل سالی یک بار مورد بازنگری قرار

گیرند. در صورت نامطلوب شدن وضعیت اعتباری طرف مقابل، حدود

وضع شده در رابطه با وی می بایست در فواصل زمانی کوتاه تری مورد

بازنگری و تجدید نظر قرار گیرد. افزایش حد اعتباری اشخاص،

مستلزم وجود مدارک مثبت است.

• شیوه اداره امور اعتباری

۳-۳-۱۳- مدیریت مستمر سبد اعتباری کل، بخش مهمی از فرآیند اعتباری

محسوب می شود.

۳-۳-۱۳-۱- مستندسازی: لازم است از کامل بودن مستندات مربوط به

فرآیند خدمات اعتباری ارایه شده و انطباق آن‌ها با شرایط مصوب اطمینان حاصل شود. به منظور حصول اطمینان از اجرای شرایط قرارداد و دریافت مطالبات، ضروری است اسناد مهم در اختیار موسسه اعتباری، مورد پیگیری قرار گیرند.

۲-۱۳-۳-۳- ارایه خدمات: قبل از ارایه خدمات اعتباری، لازم است انجام این مهم به تایید مدیریت ذی ربط رسانیده شود. ارایه این خدمات می‌بایست تنها پس از تکمیل قراردادهای و دریافت وثایق لازم انجام شود.

۳-۱۳-۳-۳- پایش خدمات اعتباری ارایه شده: پس از تصویب و صدور اجازه ارایه خدمات اعتباری، لازم است موارد ذیل به طور مستمر تحت پایش قرار گیرند:

- رعایت شرایط قرارداد از سوی طرف مقابل؛
- شناسایی سریع و به موقع بی‌نظمی در اجرای مفاد قرارداد؛

- ارزشگذاری ادواری وثایق و حصول اطمینان از ایفای به موقع تعهدات توسط طرف مقابل.

۴-۱۳-۳-۳- ایفای تعهدات از سوی طرف مقابل: در فرآیند ارایه خدمات اعتباری، موسسه اعتباری موظف است زمان و نحوه ایفای تعهدات را به طرف مقابل خود اعلام نماید. کارکنان ذی ربط می‌بایست هر یک از موارد خاص (از جمله عدم ایفای تعهدات یا تاخیر در انجام آن‌ها توسط طرف‌های مقابل) را - به موقع - به اطلاع مدیریت برسانند. سوابق مربوط باید به شیوه مناسبی ثبت و به هنگام شود.

۵-۱۳-۳-۳- نگهداری سوابق اعتباری: لازم است در موسسه اعتباری،

دستورالعمل و معیارهایی مدون برای نگهداری سوابق اعتباری وجود داشته باشد. سوابق اعتباری باید تمامی مکاتبات انجام شده با طرف مقابل، اطلاعات لازم برای ارزیابی سلامت مالی، از جمله عملکرد وی در ایفای تعهدات را در برگیرند. مستندات مربوط باید به گونه‌ای طبقه‌بندی و بایگانی شوند که حسابرسان داخلی و مستقل و نیز ناظران بانک مرکزی ج.ا.ا به سهولت امکان دسترسی به آن‌ها را داشته باشند.

۶-۱۳-۳-۳- وثایق و تضمین‌ها: لازم است موسسه اعتباری اطمینان حاصل کند که تمامی اسناد مربوط به وثایق و تضمین‌ها، در صندوق مقاوم در برابر آتش و سایر حوادث غیرمترقبه، تحت کنترل‌های ویژه قرار دارند. به منظور ردیابی هرگونه نقل و انتقال، لازم است اسناد مذکور ثبت شوند. علاوه بر این، جهت بررسی و پیگیری بیمه‌های پوشش وثایق و تسهیلات، می‌بایست تدابیر مقتضی اتخاذ گردد. انجام بازرسی فیزیکی منظم اسناد، از جمله اقدامات ضروری دیگر در این زمینه است.

• اندازه‌گیری ریسک اعتباری

۱۴-۳-۳- اندازه‌گیری ریسک اعتباری- با استفاده از فنون مختلف کمی و کیفی- از اهمیت بسزایی در فرآیند مدیریت این ریسک برخوردار است. از این رو، لازم است روشی برای اعتبار سنجی طرف مقابل و انواع خدمات اعتباری تعیین شود. روش پیشنهادی که می‌تواند مبنای ایجاد یک سیستم رتبه‌بندی داخلی باشد به شرح پیوست شماره (۲) ارایه می‌شود.

• کنترل و پایش ریسک اعتباری

۱۵-۳-۳- پایش پیوسته و مستمر سبد اعتباری کل و همچنین یکایک اجزای آن

ضروری است. به منظور انجام اقدامات اصلاحی به موقع - در صورت

تنزل رتبه اعتباری طرفهای مقابل و ابزارهای اعتباری - لازم است

موسسه اعتباری برای پایش مؤثر و روزانه کیفیت سبد اعتباری کل از

سیستم مناسبی با قابلیت‌های زیر برخوردار باشد:

❖ تطبیق خدمات اعتباری ارائه شده با شرایط قرارداد؛

❖ بررسی کفایت ذخیره‌گیری؛

❖ حصول اطمینان از رعایت حدود نظارتی مقرر بانک مرکزی

جمهوری اسلامی ایران؛

❖ حصول اطمینان از رعایت حدود مقرر هیات مدیره در رابطه با

وضعیت کلی ریسک اعتباری.

۱۶-۳-۳- سیاست‌های اعتباری موسسه باید دستورالعمل‌های شفاف برای

پایش ریسک اعتباری را در برگیرد.

این دستورالعمل‌ها می‌بایست حداقل، موارد زیر را مشخص نماید:

❖ وظایف و مسئولیت‌های کارکنان شاغل در زمینه پایش ریسک

اعتباری؛

❖ رویه ارزیابی و فنون تجزیه و تحلیل سبد اعتباری کل و هر یک

از اجزای آن؛

❖ تعداد دفعات انجام پایش؛

❖ بررسی ادواری قراردادهای اعتباری و وثایق مربوط؛

❖ تعداد دفعات نظارت حضوری بر طرح‌ها/ پروژه‌ها؛

❖ نحوه شناسایی تنزل کیفیت اعتباری طرفهای مقابل؛

❖ نحوه شناسایی تنزل کیفی ابزارهای اعتباری.

۳-۳-۱۷- سیستم مؤثر و کارآمد پایش ریسک اعتباری، به مدیریت ارشد این امکان را می‌دهد که وضعیت ریسک سبد اعتباری کل و روند آن را زیرنظر قرار دهد. به طوری که پیش از رویارویی با موانع جدی، با ارزیابی خط‌مشی/راهبرد اعتباری موسسه، پیشنهادات لازم را به هیات مدیره ارائه نماید.

• شاخص‌های اصلی تبیین کیفیت اعتباری طرف‌های مقابل

۳-۳-۱۸- شاخص‌های مهم تعیین‌کننده کیفیت اعتباری طرف‌های مقابل عبارتند از:

❖ وضعیت مالی و شرایط کاری:

مهم‌ترین معیار برای تعیین توان بازپرداخت طرف‌های مقابل موسسه اعتباری سلامت مالی است. در این زمینه لازم است اهلیت قانونی، حسن شهرت و توان مالی آن‌ها مورد بررسی قرار گیرد. شاخص‌های مهم مالی از جمله سودآوری، حقوق صاحبان سهام، اهرم مالی و نقدینگی و روند آن‌ها از مواردی است که می‌بایست مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. در این تجزیه و تحلیل لازم است ریسک فعالیت و یا بخش اقتصادی ذی‌ربط، موقعیت طرف مقابل در آن بخش و عوامل بیرونی نظیر شرایط اقتصادی، سیاست‌ها و مصوبات مراجع ذی‌صلاح منظور شود. در مورد آن گروه از شرکت‌ها که وضعیت مالی آن‌ها وابستگی شدیدی به مدیران و سهامداران عمده دارد (مشابه آن‌چه که معمولاً در خصوص موسسات کوچک و متوسط مشاهده می‌شود)، علاوه بر تجزیه و تحلیل شرکت، می‌بایست صلاحیت و توانمندی مدیران و سهامداران عمده نیز مورد بررسی ویژه قرار گیرد.

❖ بررسی عملکرد طرف مقابل:

موسسه اعتباری با بررسی عملکرد طرف‌های مقابل، از طریق پایش مستمر وضعیت حساب‌های آن‌ها، سابقه بازپرداخت و نیز بررسی خدمات اعتباری ارائه شده به آن‌ها - خارج از حدود مقرر - می‌تواند ارزیابی واقع بینانه‌تری از وضعیت اعتباری به دست آورد. تمدید قراردادهای خدمات اعتباری با طرف‌های مقابل عمده مستلزم مرور مجدد پیشینه اعتباری آن‌ها و حصول اطمینان از مناسب بودن وضعیت مالی و شرایط کاری آن‌ها می‌باشد.

❖ بررسی میزان پای‌بندی طرف‌های مقابل به مفاد قرارداد:

لازم است موسسه اعتباری میزان پای‌بندی طرف‌های مقابل به قرارداد و ایفای کلیه تعهدات مندرج در آن (از جمله توانایی بازپرداخت اصل و سود تسهیلات، پرداخت وجه‌التزام و ...) را ارزیابی نماید.

❖ ارزش‌گذاری وثایق:

از آن جا که ممکن است ارزش وثایق در طول زمان کاهش یابد به طوری که از کفایت لازم برای پوشش تمام یا بخشی از خدمات اعتباری ارائه شده برخوردار نباشد؛ موسسه اعتباری باید به طور ادواری ارزش وثایق را مورد ارزیابی قرار دهد. تعداد دفعات ارزیابی با توجه به نوع وثیقه و به تشخیص موسسه اعتباری و در چارچوب مقررات بانک مرکزی تعیین می‌شود. در مواردی که وثایق دریافتی شامل موجودی انبار و یا دیگر اموال منقول است برای حصول اطمینان از وجود کالا و حفظ ارزش آن، لازم است بازرسی مناسب انجام شود. چنانچه کالاهای موضوع وثیقه به دلایلی همچون استهلاک، فسادپذیری، آسیب‌پذیری و ... در معرض کاهش ارزش قرار داشته باشند، ضروری است موسسه اعتباری اقدامات پیشگیرانه لازم را به عمل آورد.

۱۹-۳-۳- در صورتی که بخشی از سبد اعتباری کل موسسه را اوراق بهادار تشکیل دهد، لازم است تنزل کیفی "سبد اعتباری سرمایه‌گذاری‌ها" مورد پایش مستمر قرار گیرد.

• بررسی ریسک

۲۰-۳-۳- موسسه اعتباری باید به منظور بازنگری فرآیند آرایه خدمات اعتباری، حصول اطمینان از دقت جایگاه اعتباری و کیفیت سبد اعتباری کل، ساز و کار مستقلی را برای ارزیابی مستمر فرآیند ریسک اعتباری ایجاد کند. تمامی خدمات اعتباری آرایه شده - به جز خدماتی که به صورت گروهی (به عنوان مثال خدمات اعتباری آرایه شده به بخش‌های اقتصادی و صناعی که بر یکدیگر اثرگذار هستند) مدیریت می‌شوند - می‌بایست در چارچوب مقررات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مورد بازنگری قرار گیرند. نتیجه این بررسی‌ها باید به طور مناسب مستندسازی شده، به هیات مدیره و یا کمیته عالی مدیریت ریسک (موضوع پیوست شماره ۲ بخشنامه شماره م/ب/۱۱۷۲ مورخ ۱۳۸۶/۳/۳۱ بانک مرکزی "رهنمودهایی برای نظام مؤثر کنترل داخلی در موسسات اعتباری") گزارش شود.

۲۱-۳-۳- موسسه اعتباری باید بازنگری اعتباری را براساس اطلاعات به هنگام شده مربوط به شاخص‌های مالی یا حوزه فعالیت طرف مقابل انجام دهد. بررسی وضعیت اعتباری شرکت‌های عضو یک گروه باید به طور یکپارچه انجام شود. بدین منظور لازم است این بررسی تمامی تراکنش‌های انجام شده بین دریافت‌کنندگان خدمات اعتباری عضو گروه را در بر گیرد.

۲۲-۳-۳- در موارد ذیل که احتمال قصور طرف مقابل افزایش می‌یابد، لازم است بازنگری‌های دوره‌ای به دفعات بیشتری انجام شود:

❖ در خصوص دریافت‌کنندگان جدید خدمات اعتباری که اطلاعات کافی در مورد آن‌ها وجود ندارد.

❖ زمانی که دارایی‌های غیرجاری دچار تنزل کیفی اعتباری

می‌شوند.

۳-۳-۲۳- در مورد تسهیلات اعطایی بابت کالاهای مصرفی بادوام، لازم است

ساز و کار مناسبی برای مدیریت ریسک آن‌ها ایجاد شود.

• تفویض اختیارات

۳-۳-۲۴- لازم است موسسه اعتباری، حدود اختیارات و مسئولیت‌های واحد

(واحد‌ها) و فرد (افراد) ذیربط در امور مربوط به اعطای مجوز، تصویب

خدمات اعتباری و تغییر در شرایط آن‌ها را مشخص نماید. تفویض

اختیارات می‌بایست متناسب با تجربه، توانمندی و ویژگی‌های افراد

انجام شود. سیاست‌های موسسه اعتباری، می‌باید ضمن تاکید بر

رعایت حدود مقرر از سوی بانک مرکزی ج.ا.ا، به طور شفاف فرآیندی

را که به موجب آن ارایه خدمات اعتباری به طرف مقابل، فراتر از حدود

مصوب از سوی هیات مدیره - ممکن می‌گردد تبیین نماید.

• مدیریت تسهیلات غیرجاری

۳-۳-۲۵- لازم است موسسه اعتباری در چارچوب مقررات بانک مرکزی ج.ا.ا

سیستمی را ایجاد کند تا به کمک آن بتواند تسهیلات غیرجاری را به

موقع شناسایی کند به گونه‌ای که برای انجام اقدامات اصلاحی، از

گزینه‌های بیشتری برخوردار باشد.

۳-۳-۲۶- خط مشی‌های ریسک اعتباری موسسه می‌بایست به طور شفاف،

نحوه مدیریت تسهیلات غیرجاری را مشخص نماید. به منظور مدیریت

موثر تسهیلات مذکور، لازم است اعطای تسهیلات و پیگیری وصول

مطالبات، توسط دو واحد مجزا انجام شود.

۲۷-۳-۳- فرآیند مدیریت تسهیلات غیرجاری شامل موارد ذیل است:

❖ مذاکره و پیگیری:

اقدامات موسسه اعتباری در رابطه با پیگیری مطالبات باید پیشگیرانه باشد و با حفظ تماس مستمر با طرفهای مقابل، به نحو مناسب ثبت شود.

❖ تجدیدنظر در پیگیری و وصول مطالبات:

موسسه اعتباری می تواند با تجدید نظر در راهبرد پیگیری و وصول مطالبات خود و از طریق اصلاح شرایط قرارداد، امکان بازپرداخت تسهیلات را افزایش دهد. راهبردهای تجدیدنظر در شرایط قرارداد که لازم است به تصویب مقامات ذیصلاح رسانیده شود، می بایست ضمن حفظ منافع موسسه اعتباری، موجب ترغیب طرفهای مقابل به قصور نشود.

❖ ارزیابی وثایق:

به منظور بررسی کفایت وثایق دریافتی برای پوشش خدمات اعتباری، لازم است موسسه اعتباری وثایق را در چارچوب مقررات بانک مرکزی ج.ا.ا ارزیابی و مستند نماید. در مورد خدمات اعتباری ارایه شده، لازم است کفایت وثایق دریافتی به طور مستمر مورد ارزیابی قرار گیرد.

❖ بررسی وضعیت و گزارش دهی:

لازم است تسهیلات غیرجاری به تعداد دفعات بیشتری تحت بررسی و پایش قرار گیرد و هرگونه تغییر و تحول در وضعیت تسهیلات مذکور به هنگام شود. اقدامات واحدهای ذی ربط برای مدیریت موثر این تسهیلات و نتایج حاصل از آنها باید به اطلاع مدیریت ارشد رسانیده شود.

پیوست شماره ۲: اعتبارسنجی از طریق رتبه‌بندی

از آنجا که زیان‌های موسسه اعتباری عمدتاً ناشی از قصور طرف‌های مقابل در ایفای تعهداتشان است، اعتبارسنجی طرف‌های مقابل از اهمیت به‌سزایی برخوردار می‌شود.

روش‌های امتیازدهی، رتبه‌بندی و ... از رایج‌ترین شیوه‌ها برای اعتبارسنجی مشتریان محسوب می‌شوند. به منظور تصمیم‌گیری در مورد ارائه خدمات اعتباری به طرف‌های مقابل، لازم است موسسه اعتباری به هر روش معتبر ممکن، آن‌ها را اعتبارسنجی نماید. به عنوان مثال، در مورد تسهیلات خرد، موسسه اعتباری می‌تواند از مدل‌های امتیازدهی که برای پردازش و نظارت بر کیفیت این نوع تسهیلات طراحی شده‌اند، استفاده نماید.

در هر صورت، کلیه فرآیندهای اعتبارسنجی، پس از تصویب مقامات ذی‌ربط می‌بایست مستندسازی شده، به اطلاع کارکنان واحدهای مربوط رسانیده شود. البته بسترسازی برای انطباق با استانداردهای بین‌المللی، از طریق تشویق موسسات اعتباری به ایجاد سیستم رتبه‌بندی داخلی از مهم‌ترین رویکردهای بانک مرکزی محسوب می‌شود.

۱- اعتبارسنجی از طریق رتبه‌بندی داخلی

اعتبارسنجی طرف‌های مقابل از طریق تعیین رتبه آن‌ها، اعم از اینکه توسط یک شرکت رتبه‌بندی مستقل و یا توسط موسسه اعتباری انجام شود، در موارد ذیل به موسسه اعتباری یاری می‌رساند:

- ❖ چگونگی تخصیص منابع برای ارائه خدمات اعتباری؛
- ❖ آگاهی از میزان منابع در معرض ریسک اعتباری؛
- ❖ مدت و نرخ خدمات اعتباری؛

- ❖ تعداد دفعات لازم و شدت پایش خدمات اعتباری ارایه شده؛
- ❖ انجام تجزیه و تحلیل لازم برای تنزل یا ارتقای رتبه اعتباری و محاسبه دقیق تر ذخیره تسهیلات غیر جاری؛
- ❖ تصمیم گیری در زمینه اختیارات سطوح مختلف مدیریت، برای تصویب ارایه خدمات اعتباری مختلف.

طراحی یک سیستم رتبه بندی داخلی - با ساختار مناسب - ابزار مهمی برای پایش و کنترل ریسک موجود در سبد اعتباری کل، اجزای آن در سطح موسسه و همچنین در سطح هر یک از خطوط کاری محسوب می گردد.

بانک مرکزی ج.ا.ا برای رتبه بندی داخلی، سیستم رتبه بندی خاصی را توصیه نمی کند و انتخاب نوع سیستم رتبه بندی اعتباری را به موسسه واگذار می نماید. موسسه اعتباری باید سیستمی متناسب با اندازه، ماهیت و پیچیدگی فعالیت های خود طراحی کند. این سیستم می بایست از انعطاف پذیری لازم برخوردار باشد تا بتواند ضمن انعکاس ریسک های جاری و آتی موسسه اعتباری، تنوع و پیچیدگی فعالیت های نوین را نیز پوشش دهد.

۱-۱- پیش شرط های اولیه برای طراحی یک سیستم رتبه بندی کارآمد

۱-۱-۱- به منظور اعتبارسنجی دریافت کنندگان خدمات اعتباری با استفاده از سیستم رتبه بندی داخلی، ضروری است موسسه اعتباری از توانمندی لازم برای کمی کردن ریسک - به شیوه ای سازگار، قابل اتکا و معتبر - برخوردار باشد.

۱-۱-۲- سیستم های برآورد ریسک و تعیین رتبه و فرآیندهای مرتبط با آن می بایست ارزیابی منطقی از ریسک طرف مقابل و ویژگی های خدمات اعتباری اعطایی ارایه نمایند. علاوه بر این، سیستم های مذکور بایستی بتوانند تمایز لازم را بین طبقات مختلف

ریسک قایل شوند و امکان انجام برآوردهای کمی سازگار و منطقی از ریسک را فراهم نمایند.

۱-۱-۳- سیستم‌های برآورد ریسک و تعیین رتبه و فرآیندهای مرتبط با آن، باید این قابلیت را داشته باشند که ریسک اعتباری گروه‌های مختلف خدمات اعتباری خرد و همگن را که در سبدهای مشخصی نگهداری می‌شوند - پس از رسیدن به حد نصاب مقرر هیات مدیره - با رعایت مشخصه‌های مذکور در بند فوق ارزیابی و کمی نمایند.

۱-۱-۴- هر سیستم کارآی رتبه‌بندی اعتباری، می‌بایست دریافت کنندگان خدمات اعتباری را از نظر ابعاد زیر ارزیابی کند:

- احتمال قصور آن‌ها؛
 - عوامل تاثیرگذار بر برگشت‌پذیری منابع و منافع حاصل از خدمات اعتباری دریافتی (مانند وثیقه، نوع محصول و ...).
- ۱-۱-۵- برای کارکرد موثر یک سیستم رتبه‌بندی اعتباری، لازم است موارد ذیل رعایت شوند:

- مفاهیم و معیارهای مرتبط با ریسک اعتباری از جمله مفهوم قصور به طور مستدل، دقیق و قابل درک تعریف شوند به گونه‌ای که بتوانند بین طبقات مختلف رتبه، تمایز لازم را ایجاد کنند؛
- رتبه‌ها، فرآیندها و معیارهای موسسه، برای تخصیص رتبه‌های طرف‌های مقابل و خدمات اعتباری ارایه شده، به طور مشخص و دقیق تعریف شوند؛
- احتمالات مختلف قصور طرف‌های مقابل در ایفای تعهداتشان پیش‌بینی و تعیین شده، تعداد طبقات رتبه‌بندی و نیز تعداد زیرگروه‌های هر طبقه مشخص و تعریف شود. علاوه بر این، ارتباط منطقی و مناسبی بین احتمال قصور و طبقات و زیرگروه‌های مربوط وجود داشته باشد.

- به منظور پیشگیری از ایجاد ابهام و برای تعیین دقیق رتبه‌ها، تعریف طبقات رتبه‌بندی و زیرگروه‌های مربوط باید حتی‌الامکان جامع و فاقد هم‌پوشانی باشد؛
- توضیحات مربوط به هر یک از طبقات رتبه‌ها در سیستم رتبه‌بندی و معیارهای مربوط به آن، از جزئیات کافی برخوردار باشند، تا افرادی که مسئولیت تخصیص رتبه‌ها را بر عهده دارند، بتوانند به طرف‌های مقابل یا خدمات اعتباری دارای ریسک مشابه، رتبه‌های یکسان تخصیص دهند.
- به منظور پیشگیری از تمرکز دریافت‌کنندگان خدمات اعتباری در یک رتبه خاص، سیستم رتبه‌بندی به گونه‌ای طراحی شود که حداقل هفت رتبه برای دریافت‌کنندگان خدمات اعتباری که مرتکب قصور نمی‌شوند و سه رتبه برای آن‌ها که مرتکب قصور می‌شوند، منظور گردد.
- رتبه طرف مقابل بر مبنای مجموعه‌ای از معیارهای مشخص و متمایز تعیین شود و سپس براساس آن، احتمال قصور دریافت‌کننده خدمات اعتباری برآورد گردد.
- برای تمایز بین سطوح ریسک، در تعریف رتبه لازم است، درجه و شدت ریسک دریافت‌کنندگان خدمات اعتباری و نیز معیارهای به کار رفته منظور شود. این گونه وجه تمایزها در هر طبقه از رتبه می‌تواند با استفاده از علایم مثبت و منفی و نیز حروف الفبا و یا اعداد، مشخص شود.
- در صورتی که موسسه اعتباری از سیستم رتبه‌بندی کاملی استفاده می‌کند، احتمال قصور برای زیرگروه‌ها به طور مجزا تعریف شود.
- معیارهای رتبه‌بندی ضمن هم‌خوانی با ضوابط ارائه خدمات اعتباری موسسه، با خط‌مشی‌های آن برای مدیریت خدمات اعتباری غیرجاری هم‌خوانی داشته باشند.

- برای تعیین رتبه، حتی الامکان کلیه اطلاعات موجود مرتبط با طرف مقابل و خدمات اعتباری مربوط در رتبه‌بندی منظور شود. هر قدر اطلاعاتی که در اختیار موسسه اعتباری قرار می‌گیرد محدودتر باشد، رتبه می‌بایست محتاطانه‌تر تعیین شود.
- رتبه‌ای که توسط یک موسسه رتبه‌بندی مستقل تعیین می‌شود می‌تواند به عنوان یکی از عوامل اصلی برای تعیین رتبه در موسسه اعتباری، مورد استفاده قرار گیرد. با این وجود، باید این اطمینان حاصل شود که سایر عوامل مرتبط نیز منظور شده است.
- افق زمانی برای تخمین احتمال قصور یکساله است، لیکن به منظور افزایش دقت تخمین‌ها مناسب است برای تخصیص رتبه‌ها از افق‌های زمانی طولانی‌تری استفاده شود. در ضمن ارزیابی توانایی طرف‌های مقابل برای ایفای تعهداتشان در شرایط غیرقابل پیش‌بینی و نیز بحرانی با استفاده از سناریوهای مربوط از جمله اقدامات ضروری است.
- با توجه به مشکلات فرا روی موسسه اعتباری برای انجام پیش‌بینی‌ها در مورد تحولات آتی و تاثیرات آن بر شرایط مالی طرف‌های مقابل، توصیه می‌شود در مورد نتایج تجزیه و تحلیل‌ها و پیش‌بینی‌های مذکور، جانب احتیاط رعایت شود.
- علاوه بر استفاده از مدل‌های امتیازدهی و روش‌های مشابه دیگر، قضاوت‌های کارشناسی نیز - از طریق منظور نمودن اطلاعاتی که در مدل‌ها و روش‌های مزبور لحاظ نشده - می‌تواند نقش تکمیلی را برای ارزیابی ریسک اعتباری ایفا نماید، مشروط بر این که ترکیب قضاوت‌های کارشناسی با نتایج حاصل از مدل، براساس دستورالعمل‌های مکتوب موجود در موسسه انجام شود.

- مستندات مربوط به تعاریف رتبه‌بندی به روشنی و با جزئیات کافی فراهم شود تا اشخاص ثالث مانند حسابرسان داخلی یا حسابرسان مستقل و ناظران بتوانند فرآیند تخصیص رتبه را مجدداً طی نموده، صحت آن را ارزیابی کنند.
- سیستم رتبه‌بندی از قابلیت توسعه و ارتقای مستمر برخوردار باشد.
- تمامی جنبه‌های مربوط به فرآیند رتبه‌بندی و برآوردها باید به تصویب هیات مدیره یا کمیته عالی مدیریت ریسک و مدیریت ارشد رسانیده شود. لازم است این اشخاص شناخت اجمالی از سیستم رتبه‌بندی و جزئیات گزارش‌های مدیریت‌های مربوط داشته باشند. مدیریت ارشد باید هرگونه تغییراتی را که تاثیرات حایز اهمیتی بر عملکرد سیستم رتبه‌بندی بر جای می‌گذارد به هیات مدیره یا کمیته عالی مدیریت ریسک گزارش دهد.
- مدیریت ارشد باید شناخت کافی از طراحی و عملیات سیستم رتبه‌بندی داشته باشد و موارد اختلاف بین روش‌های مقرر و رویه‌های اعمال شده می‌بایست مورد تایید وی قرار گیرد. مدیریت باید به طور مستمر اطمینان حاصل کند که سیستم رتبه‌بندی به نحو مناسب کار می‌کند. مدیریت و کارکنان در واحد کنترل اعتباری باید به طور منظم در مورد عملکرد فرآیند رتبه‌بندی، اصلاح و ارتقای سیستم‌ها و نیز اقدامات لازم به منظور رفع نارسایی‌ها، با یکدیگر مشورت نمایند.
- رتبه‌های داخلی باید بخش اساسی گزارش‌دهی به هیات مدیره و یا کمیته عالی مدیریت ریسک و مدیریت ارشد را تشکیل دهد. گزارش، باید وضعیت ریسک را از طریق درجات رتبه، تغییر جایگاه رتبه‌ها، برآورد متغیرهای هر رتبه و نیز مقایسه نرخ‌های قصور تحقق یافته با آنچه مورد انتظار بوده را در برگیرد.

تعداد دفعات گزارش‌دهی با توجه به نوع اطلاعات و اهمیت آن و نیز سطح و جایگاه دریافت‌کننده گزارش تعیین می‌شود.

۲-۱- طراحی عملیاتی سیستم رتبه‌بندی داخلی

۱-۲-۱- در طراحی فرآیند رتبه‌بندی، موسسه اعتباری باید به گونه‌ای عمل نماید تا ضمن حصول اطمینان از صحت و سازگاری سیستم رتبه‌بندی و فرآیندهای آن، امکان ارتقای مستمر آن‌ها فراهم آید. فرآیند کاری یک سیستم رتبه‌بندی نمونه، در نمودار ضمیمه این پیوست ارائه شده است.

۱-۲-۲- به منظور شفاف بودن فرآیند رتبه‌بندی - علاوه بر تدوین متدولوژی و تعریف رتبه‌ها - فرآیند کار می‌بایست تعریف شده، به کارکنان واحدهای رتبه‌بندی و اعتباری ابلاغ شود.

۱-۲-۳- مستندسازی طرح‌ها و جزئیات عملیاتی رتبه‌بندی باید به گونه‌ای انجام شود که نشان‌دهنده رعایت پیش‌شرط‌های اولیه یک سیستم رتبه‌بندی مناسب باشد.

۱-۲-۴- موسسه اعتباری، ضمن بهره‌گیری از تخصص، تجربه و نقطه‌نظرات کارشناسی، می‌بایست موارد ذیل را در طراحی عملیاتی سیستم رتبه‌بندی در نظر داشته باشد:

❖ آستانه برای رتبه‌بندی منابع در معرض ریسک اعتباری

اگرچه مناسب است تمامی منابع در معرض ریسک اعتباری رتبه‌بندی شوند، لیکن موسسه اعتباری می‌تواند با توجه به تحلیل هزینه - فایده و به تشخیص خود، منابع در معرض ریسک اعتباری را که نیاز به رتبه‌بندی دارد مشخص نماید. در این خصوص، ملاک تصمیم‌گیری می‌تواند بر پایه عواملی چون میزان منابع در معرض ریسک اعتباری، خطوط کاری موجود در موسسه اعتباری و یا هر دوی آن‌ها باشد.

❖ تعیین واحد مسؤل رتبه‌بندی

از آنجا که فرآیند ارایه خدمات اعتباری، ارتباط تنگاتنگی با فرآیند رتبه‌بندی دارد لازم است هم‌زمان با تصمیم‌گیری برای ارایه خدمات اعتباری، رتبه‌بندی آن‌ها نیز انجام شود. علاوه بر این، هنگام تمدید این گونه خدمات و یا افزایش مقادیر آن می‌بایست رتبه قبلی مورد بررسی مجدد قرار گیرد.

لازم است واحدهای ارایه خدمات اعتباری و رتبه‌بندی - ضمن حفظ استقلال عمل خود - به تبادل اطلاعات با یکدیگر مبادرت نمایند.

❖ بازنگری کارکرد سیستم رتبه‌بندی

- به منظور ارتقای سیستم رتبه‌بندی و دستورالعمل‌های مربوط، باید رتبه‌ها و تعاریف آن‌ها و هم‌چنین معیارها و رویه‌های رتبه‌بندی به طور ادواری مورد بازنگری قرار گیرد.
- لازم است روایی سیستم رتبه‌بندی - قبل و بعد از اجرا - به طور مستمر و ادواری مورد بررسی و آزمون قرار گیرد.
- لازم است رتبه‌های تعیین شده با عملکرد مشتریان از نظر ایفای تعهدات از همخوانی برخوردار باشند و صحت این همخوانی به طور مستمر و ادواری تحت آزمون قرار گیرد.

۱-۳- شيوه تعیین رتبه

۱-۳-۱- از آنجا که رتبه تخصیصی به هر یک از منابع در معرض ریسک، باید تصویری کلی از وضعیت ریسک آن ارایه دهد، لازم است در رتبه‌بندی به عوامل عمده ریسک و اندازه آن‌ها در حرفه طرف مقابل و همچنین متغیرهای اصلی اثرگذار بر این عوامل و اندازه آن‌ها توجه شود.

معیارهای اصلی که می‌تواند مبنای ایجاد یک سیستم رتبه‌بندی داخلی
قرار گیرد، به شرح ذیل است:

❖ تجزیه و تحلیل ریسک کشوری (طرف‌های مقابل خارجی)؛

❖ وضعیت کلان اقتصادی؛

❖ تجزیه و تحلیل محیط قانونی؛

❖ دورنمای صنعت طرف‌های مقابل؛

❖ ساختار شرکت طرف‌های مقابل؛

❖ کیفیت مدیریت؛

❖ ساختار و وضعیت مالی؛

❖ ساختار اوراق بهادار منتشره توسط طرف مقابل.

زمانی که موسسه اعتباری، متقاضی سرمایه‌گذاری در ابزارهای خاصی
از جمله اوراق بهادار منتشره توسط طرف‌های مقابل باشد می‌بایست
رتبه‌بندی در این ابزارها - علاوه بر موارد فوق به عوامل مرتبط با
ابزارهای مالی نیز توجه نماید.

عوامل خاصی که موسسات اعتباری برای ایجاد سیستم رتبه‌بندی در
نظر می‌گیرند و نیز وزنی که به هر عامل اختصاص می‌دهند، ممکن
است از یک موسسه به موسسه دیگر متفاوت باشد.

۱-۳-۲- از آن جا که کارشناسان تعیین رتبه و مسئولان بازرینی آن می‌بایست از
متدولوژی یکسان و مشابه پیروی نمایند و نیز به منظور حصول اطمینان
از هم‌خوانی تخصیص و بازرینی رتبه‌ها با یکدیگر، لازم است مراتب
ذیل رعایت گردد:

❖ طبقات رتبه‌بندی تعریف شود؛

❖ برای تخصیص رتبه، معیارهایی تعیین گردد؛

❖ ویژگی‌های هر عامل و محدوده مجاز تغییرات آن‌ها (برای حفظ

موقعیت در آن رتبه) به طور صریح تعریف شود.

۱-۳-۳- در فرآیند رتبه‌بندی لازم است نقش، وظایف و مسئولیت‌های هر یک از

افراد و واحدها به طور شفاف تعریف شود.

۱-۳-۴- به منظور حفظ وحدت رویه در تخصیص رتبه‌ها، لازم است کلیه

کارکنان واحد رتبه‌بندی از آموزش‌های لازم و کافی برخوردار باشند.

۱-۳-۵- در تعیین رتبه‌ها یا محاسبه احتمال قصور طرف مقابل، نباید تنها به

استفاده از نتایج مدل‌های پیشرفته آماری اکتفا نمود بلکه لازم است در

این زمینه، نتایج حاصل از معیارهای دیگر نیز منظور گردد.

۱-۴- پایش رتبه‌ها و بازنگری آن‌ها

۱-۴-۱- لازم است رتبه‌ها به دو صورت مورد بازنگری قرار گیرند:

❖ بازبینی مستمر، توسط افراد تعیین کننده رتبه که با دقت ثبات

مالی دریافت کننده خدمات اعتباری را زیر نظر دارند. در صورت

تنزل کیفی شرایط مالی طرف مقابل، لازم است بلافاصله رتبه

وی مورد بازنگری و تجدید نظر قرار گیرد.

❖ بازبینی ادواری، توسط واحدهای بازبینی ریسک موسسه

اعتباری یا خطوط فعالیت آن موسسه، در مواقعی که ریسک

سبب اعتباری کل مورد بازنگری قرار می‌گیرد.

۱-۴-۲- در مورد منابع در معرض ریسک اعتباری که بر اساس

دستورالعمل‌های داخلی موسسه اعتباری، ارایه خدمات اعتباری منوط به

تعیین رتبه طرف مقابل می‌باشد، لازم است رتبه‌ها، حداقل، به طور

سالانه بازنگری شده، در صورت بروز وقایع نامطلوب (بحران‌ها و ...)

مورد تجدید نظر قرار گیرند.

۱-۴-۳- به عنوان بخشی از فرآیند پایش و کنترل سبب اعتباری کل، موسسه

اعتباری باید گزارش‌هایی را تهیه نماید که دربرگیرنده موارد ذیل باشد:

❖ منابع در معرض ریسک اعتباری از نقطه نظر رتبه آن‌ها؛

❖ تجزیه و تحلیل روند رتبه‌های منابع در معرض ریسک اعتباری، در سبب اعتباری کل و هرگونه تنزل رتبه اعتباری در اجزای آن، به منظور تعیین وضعیت عمومی ریسک سبب اعتباری کل.

۱-۴-۴- به منظور پیشگیری از خطر تمرکز در یک طبقه خاص، لازم است موسسه در سبب اعتباری کل، حدودی را برای طبقات مختلف رتبه تعیین نماید.

۱-۴-۵- لازم است سازگاری و دقت رتبه‌ها به طور ادواری و توسط واحدی مستقل، مورد بررسی قرار گیرد.

۲- اعتبارسنجی از طریق موسسات رتبه‌بندی مستقل

اعتبارسنجی طرف‌های مقابل توسط موسسات رتبه‌بندی مستقل در صورتی مجاز است که رعایت الزامات ذیل توسط موسسات مذکور، به تایید ناظران بانک مرکزی رسیده باشد.

❖ متدولوژی تعیین رتبه منسجم و نظام‌مند باشد و بر مبنای تجربه تاریخی روایی خود را به اثبات رسانیده باشد. علاوه بر این، این ارزیابی‌ها به طور مستمر انجام شده، در واکنش به تغییرات شرایط مالی مورد تجدید نظر قرار گیرند. ارزیابی متدولوژی موسسه رتبه‌بندی برای هر بخش بازار، از جمله آزمون تاریخی منسجم، باید حداقل برای یک سال و ترجیحاً سه سال انجام شده باشد.

❖ موسسه رتبه‌بندی مستقل بوده، تحت فشارهای سیاسی یا اقتصادی که می‌تواند بر رتبه‌ها تاثیر گذارد، قرار نداشته باشد. ارزیابی فرآیندها تا حد ممکن آزادانه و بدون اعمال هرگونه محدودیت ناشی از تعارض منافع (به دلیل ترکیب اعضای هیات مدیره و ساختار سهامداران موسسه مورد ارزیابی)، انجام شود.

❖ ارزیابی‌های اشخاص حقوقی، تحت شرایط یکسان در اختیار تمامی موسسات داخلی و خارجی قانونی قرار گیرد. علاوه بر این، متدولوژی کلی موسسه می‌بایست در دسترس عموم قرار گیرد.

❖ موسسه رتبه‌بندی باید اطلاعات ذیل را منتشر نماید:

- متدولوژی ارزیابی؛

- دوره زمانی؛

- مفهوم هر رتبه؛

- نرخ‌های قصور واقعی هر طبقه مورد ارزیابی؛

- تنزل یا ارتقای رتبه منابع در معرض ریسک اعتباری.

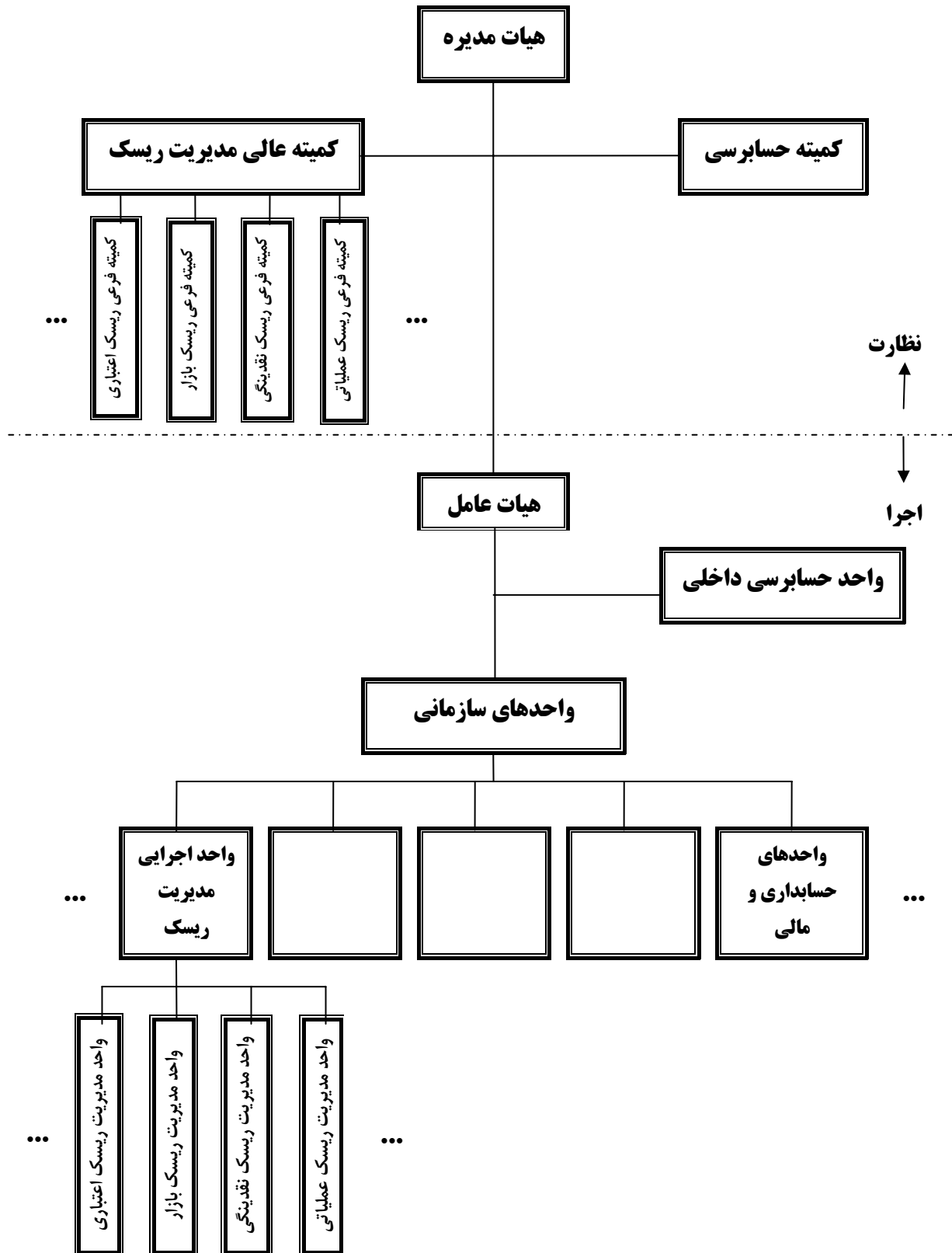
❖ موسسه رتبه‌بندی برای انجام ارزیابی‌های دقیق خود، که باید بر اساس ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی انجام شود از منابع اطلاعاتی کافی برخوردار باشد.

❖ موسسه رتبه‌بندی، برای دریافت اطلاعات تکمیلی مورد نیاز، امکان تماس مستمر با سطوح مختلف مدیریت موسسه اعتباری را داشته باشد.

❖ موسسه رتبه‌بندی از اعتبار کافی برخوردار باشد. این اعتبار از میزان اقبال اشخاص مستقل (شامل سرمایه‌گذاران، بیمه‌گران و طرف‌های تجاری) به موسسه اعتباری قابل تشخیص است. وجود رویه‌های داخلی برای پیشگیری از سوءاستفاده از اطلاعات محرمانه، از عوامل حفظ اعتبار موسسه رتبه‌بندی می‌باشد.

پیوست شماره ۱

جایگاه کمیته عالی مدیریت ریسک در ساختار سازمانی
موسسه اعتباری (نمونه ایده‌آل)

نمودار پیوست شماره ۲

فرآیند کاری در یک سیستم رتبه‌بندی نمونه

